

А. А. Ніжнік

студентка 5 курсу відділення магістратури
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальної психології та психології розвитку особистості
Anastasiya.UN@gmail.com

**ПСИХОГЕОМЕТРИЧНА ПРОЕКЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РИС
ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

В статті аналізуються результати дослідження графічної презентації індивідуальних рис характеру в підлітковому віці та обґрунтовується ефективність використання психогеометричних методик в якості психодіагностичного інструментарію.

Ключові слова: проєктивні методики, психогеометрична проєкція, характер.

Постановка проблеми

Багатомірний, динамічний і суперечливий — таким є світ сьогодні; сучасні соціальні процеси протікають дуже швидко, торкаються глибинних інтересів кожного і вимагають постійного зростання особистісної й соціальної компетентності. Докорінна зміна традиційного за останні століття способу життя породжує нові вимоги і до особистості. Надзвичайно високого значення сьогодні набувають такі психологічні властивості, як ініціативність, наполегливість, гнучкість, самоорганізованість, критичність мислення і, в цілому, високий адаптаційний потенціал. Не менш важливими є відповідальність особистості, її внутрішня свобода, налаштованість на максимальну самореалізацію, здатність досягати поставлених цілей раціональним шляхом. Усвідомлюючи вимоги світового суспільства і темп життя, якого змушена притримуватись людина, ми розуміємо необхідність допомоги підліткам в їх самовихованні та самовдосконаленні, важливість сприяння їх кращій самореалізації та самоактуалізації. Для того щоб виховні методи були ефективними, необхідне знання та розуміння індивідуальних особливостей підлітка, його актуального психологічного стану і стійких особистісних рис. На нашу думку, ефективним психодіагностичним інструментарієм при роботі з підлітками є психографічні та інші проєктивні методи дослідження.

Принцип проєкції, що лежить в основі проєктивних методик, виражається в положенні, що малюнок дає можливість людині відтворювати в образах дійсність і проєктувати зміст психіки в символах. Таким чином, малюнок розглядається як результат психографічної діяльності підлітка, в якій відображаються його особистісні особливості, настрої, актуальний стан, особливості відчуттів, сприйняття і уявлень, а також його відношення до себе, до інших людей і до світу в цілому. Крім цього, малюнкові тести мають свої специфічні переваги у роботі з дітьми: усвідомлення ото-

чуючої реальності відбувається швидше, ніж нагромадження слів та асоціацій, тому малювання дозволяє в образній формі виразити те, що вони знають і переживають, хоч і не можуть представити вербально. Дослідження останніх років показали [2, с. 67], що травматичний досвід закарбовується та зберігається в більшій мірі в невербальних образах, оскільки він не підлягає когнітивній переробці у фронтальних відділах мозку. Це говорить про здатність малюнку містити в собі важливу інформацію на глибинному рівні психіки людини, закарбовану в символічний образ. Хочеться відмітити ще один важливий аргумент на користь використання проєктивних психографічних методик при роботі з підлітками: невизначеність тестових умов, відсутність чітких рамок при виконанні завдання, а також відносна замаскованість мети дослідження створюють умови, в яких дія фактору соціальної бажаності майже неможлива і захисні стратегії поведінки, маскування можливих негативних проявів чи мотивів, які заважають отримати валідну та внутрішньо несуперечливу інформацію, будуть найменшими.

Ми вважаємо, що інформація, яку можна отримати завдяки психогометричним методикам, є важливою та актуальною для підліткового віку. К. Маховер справедливо вважає малюнки «психомоторним посередником» між автором малюнка та його внутрішнім світом, між психологом і тим, хто малює [7]. За допомогою даних проєктивних методик можливо виявити індивідуальні ресурси дитини, що дозволить, у разі потреби, допомогти їй розширити репертуар поведінки, що сприятиме кращому самовираженню та самореалізації підлітка. Все вищезазначене і зумовило актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні графічної презентації індивідуальних рис характеру в підлітковому віці.

Методи і процедура дослідження

Дослідження проводилось на базі ЗОСШ м. Одеси; в ньому взяли участь 48 дівчат і 24 хлопці віком від 13 до 15 років.

У даній роботі були застосовані: психогометричний тест С. Деллінгер, психографічний тест «Конструктивний малюнок людини із геометричних форм», розроблений А. В. Лібіним; багатовимірний опитувальник дослідження самовідношення, розроблений С. Р. Пантілеевим; психодіагностичний тест Л. Ямпольського, В. Мельникова.

У *психогометричному тесті С. Деллінгер* (адаптація А. А. Алексєєва, Л. А. Громової) стимульним матеріалом виступає 5 геометричних фігур [1]. Фігура, що є найбільш пріоритетною для досліджуваного, дає можливість визначити домінуючі риси характеру та особливості поведінки.

Тест «конструктивний малюнок людини з геометричних форм», скорочено «ТиГр», дозволяє визначити ведучий психотип особистості, що характеризує певні закономірності поведінки та особистісні особливості людини, виходячи з надання переваги тій чи іншій геометричній формі у малюнку людини [3]. Крім цього, на основі додаткової інформації, що містилась в малюнку, ми виділили шкали: «тривожність», «важливість

соціального схвалення», «самооцінка», оскільки вважаємо дані параметри важливими для оцінки сприятливості соціальної ситуації розвитку підлітків та їх внутрішнього психологічного стану.

Коротка характеристика ведучих психотипів:

I тип (домінування трикутників) — «організатор»: ведучий, владний, рішучий, діяльний, імпульсивний, організуючий, легко адаптується в соціальній сфері, відповідальний, вимагає визнання і уваги.

II тип (домінування квадрата) — «старанний працівник»: дипломатичний, стриманий, виконавський, пунктуальний, педантичний, вимогливий до себе та інших, схильний до сумнівів і різких змін в емоційному стані під впливом зовнішніх факторів.

III тип (без суттєвого домінування якоїсь з фігур) — «ініціатор»: нахнений, поривчастий, схильний до фантазування, нерідко відчуває відчуженість, в критичних міжособистісних ситуаціях замикається в собі, зовні демонструючи незворушність.

IV тип (домінування кола) — «емотивний»: вразливий, обережний, душевний, співпереживаючий, чутливий в емоційному плані, характеризується підвищеною сприйнятливістю до оцінки себе та своєї діяльності зі сторони інших.

V тип (домінування кола) — «інтуїтивний»: природний, прямодушний, емоційно лабільний, недовірливий, невпевнений у собі, схильний до критичної оцінки себе, прагне постійно контролювати обставини, щоб уникнути стресових ситуацій, не любить будь-яких обмежень.

VI тип (без суттєвого домінування якоїсь з фігур) — «незалежний»: збудливий, наполегливий, незалежний, різкий, активність і ефективність його роботи зростає при збільшенні напруженості, важко сприймає критику, обережний у встановленні довірливих відносин.

VII тип (домінування квадрату та трикутника) — «комунікабельний»: войовничий, виверткий, мінливий, має високу самооцінку, впевнений у собі.

VIII тип (домінування квадрата) — «самодостатній»: витривалий, розмірковуючий, стабільний, врівноважений, відповідальний, проявляє строгість до себе та інших, розраховує тільки на свої сили.

Дані психогіометричні методики були обрані з огляду на їх специфічні переваги: методики невербальні, тому відносно унеможливується дія феномену соціальної бажаності; швидкі в проведенні і дають можливість отримати розгорнуту характеристику особистісних особливостей та актуального стану досліджуваного. В той же час психогіометричні методики рідко застосовуються у психологічному дослідженні, тому нашою метою було продемонструвати їх валідність шляхом порівняння з відомими стандартизованими вербальними опитувальниками, направленими на виявлення комплексу близьких за змістом особистісних особливостей. Для цього були обрані:

– *опитувальник самовідношення, розроблений С. Р. Пантилєєвим та С. С. Століним, скорочено «МИС»*, що містить 9 шкал [4]. Для нашого дослідження ми відібрали п'ять, а саме: «самовпевненість», «самоцін-

ність», «самоприйняття», «внутрішня конфліктність», «самозвинувачення», оскільки дані шкали нададуть змогу найбільш показово відобразити емоційно-ціннісний компонент самосвідомості підлітків, виходячи з їх самовідношення;

– *тест Л. Ямпольського, В. Мельникова*, заснований на принципі стандартизованого самозвіту і призначений для вивчення структури особистості в межах певних факторів [5]. В даному дослідженні для нас особливо важливими були такі шкали: «невротизм», «психотизм», «депресія», «нерішучість», оскільки інформація по даних шкалах є необхідною для відображення особливостей характеру підліткового віку. Показники шкал «невротизм», «психотизм», «депресія» є оцінкою психічної врівноваженості, яка відображає рівень дезадаптації, тривожності, самоконтролю, рівень стабільності, послідовності, цілеспрямованості дій, що можна вважати ключовими аспектами характеру підлітка. Шкала «нерішучість» оцінює ступінь соціальної контактності особистості, що в цілому є запорукою соціалізації підлітка, формування соціальної дорослості.

Дослідження складалось з **двох етапів**. На першому етапі проводилось саме дослідження, обробка та інтерпретація результатів обраних методик. На другому етапі дослідження відбувався аналіз отриманих результатів, при цьому відмічалось, чи є взаємодоповнюючою та взаємовідповідною інформація, що була отримана за допомогою вербальних опитувальників і за допомогою проєктивних психогеометричних методик, і формувався розгорнутий психологічний діагноз для кожного респондента.

Результати дослідження

Результати, отримані в процесі аналізу методик, дозволяють сформува-ти характеристику актуального психологічного стану і визначити особистісні риси респондентів.

1. Якісний та кількісний аналіз результатів показав, що індивідуально-психологічні особливості підлітків, виявлені за допомогою вербальних опитувальників на основі самозвіту, знаходять своє відображення в наданні переваги тим чи іншим психогеометричним символам, а також в специфіці зображення людини з геометричних форм в методиці «ТиГр».

До цього висновку ми дійшли, аналізуючи результати наступним чином: спираючись на нормативні показники, було виділено три рівня вираженості кожної шкали в методиках Ямпольського і Століна — Пантеллеєва. В групі респондентів з низькими показниками самовпевненості, самоцінності, самоприйняття і високими показниками внутрішньої конфліктності та самозвинувачення ми передбачали виявити за шкалами методики ТиГр високі значення «тривожність» і «прагнення соціального схвалення» та низькі показники самооцінки. Виявилось, що дану відповідність показників за графічними методиками мають серед 24 осіб цієї групи 95,8 %.

Група респондентів, у яких виявлені підвищені показники невротизму, психотизму, депресії, нерішучості, налічувала 58 осіб. З них у 93,1 % виявлено високий рівень тривожності, надмірне прагнення соціального схва-

лення та низька самооцінка, що були діагностовані за даними психогео­метричних тестів.

Група респондентів, у яких були виявлені оптимальні показники по шкалах психогео­метричної методики «тривожність», «прагнення соціального схвалення» (середній та низький рівні) та «самооцінка» (високий і середній рівень), склала 14 осіб, серед них більшість отримало відповідні оптимальні показники за шкалами вербальних опитувальників («невротизм», «психотизм», «депресія», «нерішучість», «самовпевненість», «самоцінність», «самоприйняття», «внутрішня конфліктність», «самообвинувачення»). Загальна відповідність результатів по кожній зі шкал складає від 92,8 до 100 %.

Таким чином, серед 72 респондентів не було жодного випадку, щоб високі (або оптимальні) показники по шкалах вербальних методик не знаходили відповідних високих (чи оптимальних) показників виділених параметрів по графічній методиці. І навпаки, не спостерігалось жодного випадку, щоб високі (чи оптимальні) значення по шкалах невербальної методики не знаходили відповідних показників у зазначених вербальних опитувальниках.

2. Психологічне значення геометричних фігур, що визначені в психогео­метричному тесті та методиці «ТиГр», досить близьке [1; 3; 6]. В основі цих графічних методик лежить ствердження, що люди, які підсвідомо віддають перевагу тим чи іншим геометричним фігурам, характеризуються набором певних особистісних якостей, особливостями сприйняття, певним відношенням до себе і навколишнього світу. А стиль та характерні риси зображення можуть розкрити особливості актуального стану досліджуваного, його настроїв, переживання, актуальні потреби.

Поєднання двох геометричних методик, доповнюючих один одного, дають можливість отримати додаткову інформацію про досліджуваного.

Таблиця 1

Співвідношення обраних фігур в психогео­метричному тесті з ведучими психотипами, виділеними в методиці «ТиГр»

Фігура	О	К	Н	Ст	І	Е	Ін	С
квадрат	0	0	0	2 (40 %)	1 (20 %)	1 (20 %)		1 (20 %)
трикут­ник	6 (35,3 %)	0	1 (5,9 %)	1 (5,9 %)	2 (11,75 %)	1 (5,9 %)	2 (11,75 %)	4 (23,5 %)
коло	2 (13,3 %)	5 (33,3 %)	0	1 (6,67 %)	2 (13,3 %)	0	3 (20 %)	2 (13,3 %)
прямо­кутник	2 (66,7 %)	0	0	0	0	0	0	1 (33,3 %)
зигзаг	6 (20,7 %)	4 (13,8 %)	2 (6,9 %)	6 (20,7 %)	6 (20,7 %)	2 (6,9 %)	2 (6,9 %)	1 (3,45 %)

Примітка: О — організатор; К — комунікабельний; Н — незалежний; Ст — старанний працівник; І — ініціатор; Е — емотивний; Ін — інтуїтивний; С — само­достатній.

Порівнюючи табличні данні з характеристикою геометричних фігур в обох методиках, а також характеристику ведучих психотипів (з певними

домінуючими фігурами) в методиці «ТиГр», можемо говорити про їх відповідність і взаємодоповнення. Використання обох проективних методик можливе з метою отримання більш розширеної інформації про особистісні риси та актуальний психологічний стан респондента.

Проведене дослідження обґрунтовує використання психогеометричних методик в якості психодіагностичного інструментарію, адже ці методики дозволяють сформулювати розгорнуту характеристику актуального психологічного стану і особистісних рис респондентів.

Висновки та практична значущість роботи

Емпіричне дослідження графічної презентації індивідуальних рис характеру в підлітковому віці дало можливість виявити відповідність між проективними графічними методиками («ТИГР» і психогеометричний тест) і вербальними опитувальниками (тест Ямпольського і «МИС»). Це в свою чергу дає можливість застосовувати в психодіагностичних цілях саме проективні психогеометричні методики, оскільки вони надають результати, аналогічні з результатами вербальних методик, але в той же час мають свої суттєві переваги, а саме:

- прості в проведенні, займають небагато часу і не потребують спеціальних матеріалів;
- проективний характер методик поліпшує загальну атмосферу психологічного дослідження, пробуджуючи у досліджуваного цікавість і зменшуючи напруження;
- дослідження можливе при вербальних утрудненнях респондента;
- невизначеність тестових умов, відсутність чітких рамок при виконанні завдання, а також відносна замаскованість мети дослідження створюють умови, в яких дія фактору соціальної бажаності майже неможлива;
- малюнкові методики можуть проводитись багаторазово і з будь-якою періодичністю, не втрачаючи свого діагностичного значення.

Література

1. Алексеев А. А., Громов Л. А. Психогеометрия для менеджеров. — Л.: 1991.
2. Копытин А. И. Арт-терапия — новые горизонты. — М.: Когито-Центр, 2006. — 336 с.
3. Либин А. В., Либина А. В., Либин В. В. Психографический тест: конструктивный рисунок человека из геометрических форм. — М.: Эксмо, 2008. — 368 с.
4. Методика исследования самооотношения (МИС). Аладьин А. А., Пергаменщик Л. А., Фурманов И. А. Психодиагностика и психокоррекция в воспитательном процессе. — Мн., 1992.
5. Психодиагностический тест (ПДТ) В. Мельникова, Л. Ямпольского. Практикум по психодиагностике личности / Ред. Н. К. Ракович. — Минск, 2002. — С. 75–91.
6. Dellinger, S. Communicating Beyond Our Differences: Introducing the Psycho-Geometrics® System. Prentice-Hall/Jade Ink, 1989/1996.
7. Machover, K. (1951). Drawing of the human figure: A method of personality investigation. In: Anderson, H.H. & Anderson, G. L. An introduction to projective techniques. Engelwood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.

А. А. Нижник

студентка 5-го курса отделения магистратуры

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

**ПСИХОГЕОМЕТРИЧЕСКАЯ ПРОЕКЦИЯ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ЧЕРТ
ХАРАКТЕРА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ**

Резюме

В статье анализируются результаты исследования графической презентации индивидуальных черт характера в подростковом возрасте и обосновывается эффективность использования психометрических методик в качестве психодиагностического инструментария.

Ключевые слова: проективные методики, психометрическая проекция, характер.

A. Nizhnik

student of the fifth year

I. I. Mechnikov Odessa National University

**THE PSYCHOGEOMETRICAL PROJECTION OF THE INDIVIDUAL
CHARACTER TRAITS IN ADOLESCENCE**

Summary

In the article are analysed the results of the research of the graphical presentation of the individual character traits in adolescence and substantiate the psychometrical technique effectiveness as the psychodiagnosis technique.

Key words: projective technique, psychometrical technique, character.